

A nyelvváltás útján: Felsőpulya és Velika Pisanica példája a szerémségi magyar szigetek tükrében

Zelliger Erzsébet - 2014. 03. 07.

Ami pedig a települések korát, nyelvük feldolgozottságát és ez utóbbiból következően tudományos ismeretségüket illeti, a különbségek jelentősek, miként ezt az *1. táblázat* mutatja.

		Felsőpulya	Nagypisanica	Szerémség
Nyelvsziget kora	Honfoglalástól	+		
	19.sz.-tól		+	+
	MNyA	+	+	
	ÚMNyA	+	+	
Nyelvi feldolgozottság	Penavin		+	+
	ELTE	+	+	+
	Szociolingvisztika	+		
Egyéb	Folklór	+		
	Családtörténet		+	

1. táblázat. A három település, illetőleg vidék az eddigi kutatásokban

A táblázat világosan mutatja, hogy a két település, Felsőpulya és Nagypisanica mellett a Szerémség nyelvi helyzete terra incognita. Másrészt Pulya és Pisanica feldolgozottsága sem azonos mértékű: Pizanicán ugyanis az a tény, hogy az Új Magyar Nyelvatlasznak kutatópontja és az ELTE nyelvjárásgyűjtői jártak ott, nem két különböző dolgot jelent. Az ELTE doktoranduszai és tapasztalt diszciplináris hallgatói végezték az atlaszgyűjtést (sok más kutatóponthoz hasonlóan).

Burgenland: Felsőpulya

Felsőpulya a négy burgenlandi nyelvátlasz-kutatópont egyike (l. 1. térkép), az őshonos határőrvidék része a magyarság Kárpát-medencei megjelenésétől kezdve. A Trianon utáni békediktátum pecsételte meg a sorsát, de azóta több olyan további történelmi esemény is bekövetkezett, amelyek közvetetten hatással voltak a település nyelvhasználatára. A második világháborút követően Magyarország szovjet megszállása (bár Burgenland szovjet zóna volt) a kapcsolatok megszakadását eredményezte, amelyet a hidegháború még fokozott. Az osztrák államszerződésben előírták Ausztriának a területén élő kisebbségek jogainak tiszteletben tartását, de a kisebbségek benne foglalt felsorolásából a magyarokat és a cigányokat „kifelejtették”. 1975-ben a település szerkezetében és szerepében fontos változás következett be: Közép- és Felsőpulya összevonását és városi rangra emelését követően járási székhellyé válva a történelmileg jelentősebb magyarlakta középpulyai részről az inkább németek által lakott városrész vette át a vezető szerepet.

1. térkép. Az ausztriai őshonos magyar települések az MNyA. térképe alapján

(kattintson a térképekre a jobb felbontásért)

Az említett történelmi, politikai változások folyamatosan fejtették ki hatásukat a település nyelvhasználatára. A 60-as évek elején a MNyA gyűjtése során semmi nem utalt a nyelvhasználat korlátaira. Imre Samu (1971: 334) felosztásában nem tekinti nyelvszigetnek. Gaál Károly (1988: 33) mesekutató útjai során azonban felfigyelt arra, hogy a férfiak háromnyelvűsége (magyar, német, horvát) mellett az asszonyok egynyelvűek. Az ELTE hallgatóival ott tett kutatóút (1992) során megállapítottuk, hogy általában magyarul beszélnek, de ha egy szó nem jut az eszükbe, azt németül mondják. Saját bevallásuk szerint is szinte észrevétlenül váltanak (majd visszaváltanak) nyelvet. Ekkorra már az asszonyok is legalább kétnyelvűek. (A lakosság népesedési adatainak és nemzetiségi összetételének változását 1910 és 2001 között a 2. táblázat mutatja.)

	össz.	magyar	német	cigány	horvát	cseh	egyéb
1910 –	1327	1241	66		15		5
Anyanyelv %	100	93.51	4.96	0	1.13	0	0.37
1930 –	1838	1227	563		13		35
Anyanyelv %	100	66.75	30.63	0	0.7	0	1.9
1960 –	2047	1016	994		31		6
Anyanyelv %		49.63	48.55	0	1.51	0	0.29
1990 –	2640	1063	1756		176		77
Anyanyelv %		23.9	66.51		6.66	0	2.91
2000 –	2793	1060	1860	2	232		96
Anyanyelv %		21.58	66.59	0.07	8.3	0	3.43
2001 –	2793	1060	1860	2	232	1	95
Nemzetiség		21.58	66.59	0.07	8.3	0.03	3.4

%

2. táblázat. Az anyanyelv és nemzetiségi adatok alakulása Felsőpulyán

(Forrás: Kárpát-medencei magyar kutatási adatbázis: KMKA)

Az ÚMNYA gyűjtése során 2009-ben 60 év alatti magyarul beszélőt már nem lehetett találni. A magyar nemzetiségűek, magyarul beszélők számának drasztikus csökkenése mögött a külső, történelmi okok mellett továbbiak is felfedezhetők. A magyar nyelvnek a magyarok körében is alacsony a presztízse: „*Mi nem ollan jó beszéülünk magyarul*”, „*Nem sziéb dialekt, ahogy mi beszéülünk*” – mondják. A magyar nyelv nemcsak a vegyes házasságokban szorult vissza, a magyar—magyar házasságokban sem adták tovább anyanyelvüket a szülők. Az iskola német nyelvű. A templomban magyar nyelvű szentmisék voltak (jelenleg Középpulyán havonta kétszer, Felsőpulyán egyszer van magyar mise), a házasságkötések, temetések nyelve a magyar volt, de a hittanoktatás az iskolában német nyelven történt, így az iskolásokhoz ez már nem magyarul jutott el.

A paraszti gazdálkodás erős visszaszorulása folytán a falusi életmódhoz kapcsolódó szókincs passzívvá válása: a német nyelvű megfelelőekkel való felcserélése vagy elfelejtése következett be. A német nyelv hatása a nyelvtani szerkesztésmódban is érvényesül. A közösség egészét tekintve az út a nyelvváltás felé mutat.

Szlavónia: Nagypisanica

A horvátországi, szlavóniai Nagypisanica és a környező települések Bedenik, Kovácsica, Babinec, valamint Kispisanica

magyar lakossága a 19. század végén települt át Somogy és Zala megyéből az olcsó föld, jobb megélhetés ígéretével.

Nagypiszanica nyelvét részint ugyanazok a tényezők befolyásolták, amelyeket Felsőpulyával kapcsolatban lehetett megfogalmazni. A körülményekben mégis tapasztalható bizonyos különbség. Trianon és a második világháborút követő rablóbékék hatása a magyar lakosság le- és elszakítását tekintve megegyeznek. Magyarország szovjet megszállása és a hidegháború a szovjet-jugoszláv viszony megromlása, Tito „láncos kutya”-ként való kezelése teremtett az ausztriaihoz hasonló viszonyokat. Jugoszlávia külön utas fejlődése viszont az ottani magyar lakosság szemében alakított ki egy fajta öntudatot a magyarországi, szovjet megszállás alatt élő honfitársakkal szemben. A jugoszláv viszonyok folytán specifikus körülmény, hogy a magyar lakosság fogyatkozása 1944-45-ben kezdődött, amikor a partizánok elől Magyarországra menekültek. A 60-as évektől a vendégmunkásként Nyugat-Európába, a tengeren túlra, sőt Ausztráliába elvándorlók ritkították a magyarok sorait. A legújabb kori történelem eseményei közül a balkáni háborúnak és Jugoszlávia felbomlásának volt komoly hatása.

2. térkép. Penavin Olga szlavóniai kutatópontjai

A történelem alakulása itt sem múlt el a nyelvhasználatra gyakorolt hatás nélkül. A MNyA gyűjtési elvei alapján egy

generációval korábbi állapotról kapunk képet, így nem véletlen, hogy Imre Samu Nagypiszanicát sem tekinti nyelvszigetnek (1971: 340-341). Penavin Olga kutatásai nyomán (1984) Szabó József a Felsőőr környékéhez hasonló nyelvi sajátosságok alapján a nyelvszigetek sorába sorolta (1990: 280-281). Az 1997-ben Pizzanicán és környékén a rokoni kapcsolatokat kutató néprajzos kutatócsoport (Égető Melinda, Gráfik Imre) a történelmi események következtében fellazuló rokoni kapcsolatokat, a vegyes házasságok gyakori (kb. 40 %) voltát tapasztalták (Égető 1998, Gráfik 1998). Azt a sajátos jelenséget kellett megállapítaniuk, hogy a fiatal lányok a könnyebb megélhetés kedvéért a városba mennek dolgozni, a férfiak ezért csak horvát vagy bosnyák lányokkal tudnak házasságot kötni, ami a magyar nyelv funkcionális és szituatív visszaszorulásához, a kétnyelvűség terén is hangsúlyeltolódáshoz vezetett. Korábban a horvátok tudtak jól magyarul – ma már a magyarok tudnak horvátul. Ez a nyelvi helyzet interferenciát, kódváltásokat eredményez a hangtan, a szókincs és a mondat szerkesztés tekintetében egyaránt.

Az ÚMNYA adatgyűjtését végző ELTE-s csoport 2010-ben már csak az idősek között talált olyanokat, akik még beszélnek magyarul.

Szerémség

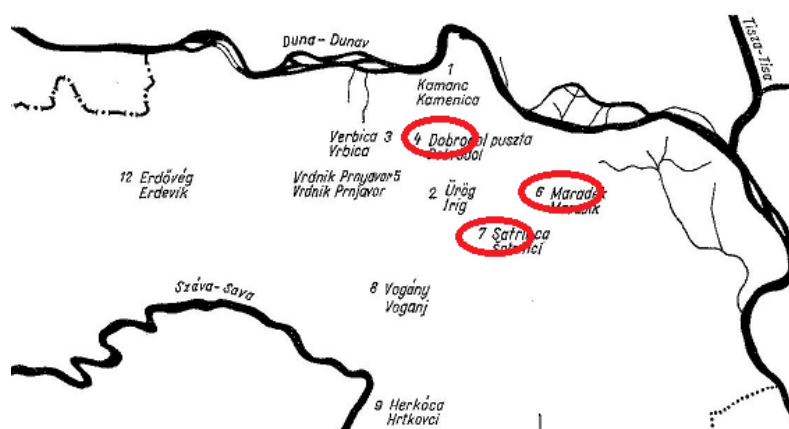
A Szerémség mai magyar lakossága nem folytonos leszármazottja a török idők előtt itt élő magyarságnak. A pizzanicaihoz hasonlóan a 19. század végi kirajzások során az olcsó föld reményében letelepült magyarok utódairól van szó esetükben. A 20. század eseményei, a határ és hatalmi változások is többé-kevésbé hasonlóan hatottak rájuk.

A népesedési adataikat (itt most csak azokról a településekről lesz szó, amelyekben az ELTE kutatócsoportja is járt) külön-külön érdemes megvizsgálni.

Satrinca lakói Kishegyesről és a Dunántúlról származnak. Penavin Olga (1972: 9) megállapítása szerint állandó, élénk kapcsolatot ápolnak a távoli rokonokkal. A magyar lakosság aránya a különböző népszámlálási adatok szerint 1941 és 2002 között lényegében változatlan, 75 %.

A dobradópusztaiak elei Kishegyesről települtek be. Penavin Olga tiszta magyar faluként mutatta be (1972: 11), a népszámlálási adatok szerint 90 %-ról 85 %-ra csökkent a magyar lakosság létszáma. A községben magyar tannyelvű iskola volt, gondot a kevés gyerek, az egykézés jelent.

Maradék lakosságának Temerin, Mohol, Kúla és Cservenka a kibocsátó közössége (Penavin 1972: 27). A nyári búcsúk adják az alkalmat a kapcsolattartásra. A vizsgált települések közül Maradék a legnagyobb, magyar lakossága viszont a népszámlálási adatok alapján arányát tekintve jelentősen megfogyatkozott (2002-ben kb. 20 %-ot tett ki). A két katolikus faluval szemben az itteni magyarok nagy része református.

3. térkép. Penavin Olga és az ELTE hallgatóinak kutatópontjai (Penavin Olga térképe alapján)

A mai helyzetről az ottaniak beszámolóí alapján lehet képet alkotni.

Kapcsolati viszonyuk a kibocsátó közösségekkel többnyire elhomályosult, csupán a nyelv őrzi és említés szintjén él a közösségi tudatban. Sokkal inkább a bezárkózás jellemző: a tévé megszüntette a baráti összejöveteleket. Van azonban ez ellen ható törekvés is. Maradékon a Petőfi Művelődési Egyesület igyekszik programokkal gondoskodni a művelődésről és a nyelv megőrzéséről. Satrincán egy különös „búcsú”-ra való előkészületnek voltunk a tanúi. Sem vallási (október közepén jártunk ott), sem más magyarázatot nem találtunk a nagy „libapusztulással” járó ünnepi készülődésre, de már a libák pucolása is kiváló alkalommal szolgált arra, hogy a szomszédok, ismerősök összejöjjenek.

A házasságkötések szokása, lehetősége településenként eltérő. Dobradópusztán a magyar – magyar házasságok jellemzőek, de a csekély számú lakosság miatt sokszor rokonházasságok köttetnek, illetőleg ezek elkerülésére más szerémségi magyar falvakból (Nyékincáról) házasodnak. A rokonházasságok azonban így is egyre gyakoribbak.

Maradék katolikus magyarjai gyakran horvátokkal kötnek házasságot, a reformátusok körében pedig egyre többször fordul elő, hogy „átkeresztelkednek” ortodoxnak. A vegyes házasságok – kiváltképp az utóbbi esetben azt eredményezik, hogy egyre több a szerb szó. Ezzel kapcsolatban merülnek fel a gyermeknevelés nyelvi kérdései, az iskola nyelve ugyanis szerb.

Falubeli nyelvhasználatra Satrincán és Dobradópusztán a magyar jellemző. A maradékiak viszont panaszolták, hogy egyre kevesebb magyar van a szomszédban – vagyis egyre ritkulnak a magyar beszéd alkalmai.

A nyelvükre büszkék, bár megjegyezték: „nem beszélünk tiszta magyart”. Mindegyik településen állították, hogy a falujukban beszélnek a legszebben, illetőleg egységes vélemények szerint mindenekelőtt Dobradópusztán. Saját nyelvüket köznyelvinek mondták, ugyanakkor a Duna tv-hez hasonlítva érzékelik a különbséget is.

A nyelvhasználati szinterek közül az iskola nyelve szerb, a templom a reformátusoknál magyar, a katolikusoknál horvát – legfeljebb, mint Satrincán, magyar énekekkel. A hivatali ügyintézés nyelve ugyancsak a szerb, vagyis az államnyelv szerepe a mindennapi életben egyre nagyobb.

A nyelvváltás felé

A vizsgált három közösség, a burgenlandi, szlavóniai és a szerémségi a nyelvváltás felé halad. Az okok azonban nem teljesen azonosak, illetőleg más-más ok játssza a fő szerepet. Közép-, illetőleg Felsőpulyán a külső körülmények jelentős megváltozása, a polgárosodás és a magyar nyelv presztízisének a jelentős csökkenése mutatható ki.

Nagypiszanicán a vegyes házasságot kényszer szülte: a nők életformaváltásra való törekvése. A Szerémségben a közösség csekély létszáma a rokonházasságok folytán jelent gondot mindenekelőtt Dobradópusztán. Az államnyelv presztízse, az anyanyelvű iskolai oktatás helyzete – többnyire hiánya, a más nyelvű templomi hitélet többé-kevésbé mindhárom vizsgált területen a nyelvcsere irányába hat.

Van-e esélye annak, hogy a megindult kedvezőtlen folyamat megálljon – esetleg megfordítható-e a tendencia? A körülmények mérlegelése alapján elmondható, hogy Magyarország gazdasági erejének, és így tekintélyének növekedése jelenthetne akkora presztízsnövekedést, húzóerőt, ami a nyelv megőrzését, tanulását érdemessé

tenné. Nem kevésbé szükséges tényező lenne a környezetnek a felismerése, hogy a kisebbség nyelvének ismerete gazdasági erő. Erre Felsőpulya esete pozitív példa lehetne mindenütt.

Az ELTE itt említett tanulmányútjai hosszú időre tekintenek vissza: 1971-ben egy jugoszláviai, a Bácskát, az Al-Duna vidékét és Szlavóniát magába foglaló út volt a kezdet. Azóta folyamatosan járjuk az idegenbe szakított és szakadt (migrációs) magyar közösségeket. Tapasztalataink azt mutatják, hogy ezek az utak igen jelentősek a hallgatóság szemhatárának a tágításában, jelentőségük azonban a meglátogatott közösségek szempontjából sem marad el mögötte. A legújabb élmények közül egy satrincai asszony megfogalmazását idézem: „Lehet, hogy maguknak ez csak egy látogatás volt, de nekem igen nagy örömet jelentett”

Irodalom

Égető Melinda 1998. Dél-somogyiak Szlavóniába irányuló migrációja a századfordulón. (Egy mikrovizsgálat első eredményei). In Illés Sándor—Tóth Pál Péter (szerk.): *Migráció. (Tanulmánygyűjtemény)*. I. Budapest, 81-85.

Gaál Károly 1988. *Aranymadár. A burgenlandi magyar faluk elbeszélőkultúrája*. Szombathely

Gráfik Imre 1998. Nemzet, nemzetiség, nemzeti kisebbség. Nemzeti identitás a horvátországi szórványmagyarok körében. *Üzenet*. XXVIII/1-2. 101-118. Szabadka

Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest

Penavin Olga 1972. *A szerémségi magyar szigetek nyelve*. Nyelvtudományi Értekezések 79. sz. Budapest

Penavin Olga 1984. *Horvátországi (szlavóniai) magyar nyelvjárási atlasz*. Újvidék

Szabó József 1990. *Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárászigetek*. Békéscsaba, Kecskemét, Szeged.

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.